

SAFAHAT-I KALP VE KİTABE-İ GAM KARŞILIKLI MI YAZILDI?

Öz: Şair Nigâr Hanım, 1900'li yılların başında gazete yazıları ve şiir kitaplarıyla tanınan bir yazardır. *Hanımlara Mahsus Gazete*'de bir süre yazı işleri müdürlüğü de yapmıştır. Bu dergide Arman'dan Klemans'a başlığıyla birkaç sayıda tercüme notuyla yayımladığı mektuplar, *Safahat-ı Kalp* adlı kitapta toplanmıştır. Dönemin ünlü yazarı Ahmet Rasim'in *Kitabe-i Gam*'ı üzerine yapılan çalışmalarda bu iki eserin birbiriyle bağlantılı yazılmış olabileceği fikri dile getirilmiştir. Çalışmada bu iddianın izleri eserlerde ve yazarların biyografilerinde araştırılmıştır. *Safahat-ı Kalp*'in roman sayılıp sayılmayacağı eserden bahseden kaynakların tezleriyle birlikte değerlendirilmiştir. Araştırmamızın kaynak eserlerinden biri olan Ahmet Rasim'in *Kitabe-i Gam*'ı da Nigâr Hanım'ın eseriyle ilgisini ortaya koyacak ölçüde ele alınmıştır. Araştırmada doküman incelemesi tekniğiyle nitel analiz yürütülmüştür. Her iki eserin yazım tarihlerinin kesiştiği noktalarda eşleştirilen ifadeler, karşılıklı yazılmış olma iddialarını desteklemektedir. Bu durum, yazarların biyografilerinden çok, Türk kadın yazarlarının yazma pratiklerine farklı bir örnek oluşturması açısından özel bir anlam ifade etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mektup, Kadın Çalışmaları, Şair Nigâr Hanım, Ahmet Rasim, Biyografik Okuma.

Were *Safahat-ı Kalp* and *Kitabe-i Gam* Written Mutual?

Abstract: Poet Nigâr Hanım is an author known for her newspaper articles and poetry books in the early 1900s. She also worked as the editor-in-chief for *Hanımlara Mahsus Gazete* for a while. Her letters which she published in this magazine with the title "From Arman to Klemans" with a few translation notes were collected in the book *Safahat-ı Kalp*. In the studies on the *Kitabe-i Gam* of Ahmet Rasim, the famous writer of the period, the idea that these two works could be written in connection with each other was expressed. In the study, the traces of this claim were investigated in the works and biographies of the authors. Whether *Safahat-ı Kalp* can be considered a novel or not has been evaluated together with the theses of the sources mentioning the work. Ahmet Rasim's *Kitabe-i Gam*, which is one of the source works of the research, has also been discussed to the extent that it reveals its relevance to Nigâr Hanım's work. Qualitative analysis was carried out with the document analysis technique in the research. Expressions matched at the intersection of the writing dates of both works support the claims of being written mutually. This situation has a special meaning in terms of setting a different example for the writing practices of Turkish women authors rather than the biographies of the authors.

Keywords: Letter, Women's Studies, Poet Nigâr Hanım, Ahmet Rasim, Biographical Reading.

TÜRK LÜK BİLİMİ ARAŞTIRMALARI
JOURNAL OF TURKOLOGY RESEARCH
53. SAYI / VOLUME
2023-BAHAR / SPRING

Sorumlu Yazar Corresponding Author

Doç. Dr. Ümmühan TOPÇU

Başkent Üni.
Eğitim Fak.
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğt. Böl.

ummuhan.bt@gmail.com

ORCID: 0000-0003-1509-8445

Gönderim Tarihi

Received
21.02.2023

Kabul Tarihi

Accepted
06.06.2023

Atf

Citation
Topçu, Ümmühan. "Safahat-ı Kalp ve Kitabe-i Gam Karşılıklı mı Yazıldı?" *Türk Lük Bilimi Araştırmaları*, no. 53, 2023, ss. 175-190.

ARAŞTIRMA MAKALESİ
RESEARCH ARTICLE

Giriş

II. Abdülhamit'in de desteğiyle yayımlanan *Hanımlara Mahsus Gazete* (1895-1901)¹; döneminde yurt içi ve yurt dışında ilgi görür, pek çok kadın yazar ilk kalem tecrübelerini orada yayımlar. Dergi yönetimi ayrıca *HMG Kütüphanesi* oluşturmaya çalışır; bu kapsamda Şair Nigâr Hanım (*Nîrân*); Makbule Lemân (*Ma'kes-i Hayat*), Fatma Aliye (*Le-vâ-yih-i Hayat-Terâcime-i Ahvâl-i Felâsife, Tedkîk-i Ecsâm*) ve Fatma Fahrünnisa (*Tesettüre Dâir*) gibi kadın yazarların kitaplarını yayımlar (Öztürk 533).

Şair Nigâr Hanım, ilk sayısından itibaren (19 Ağustos 1311/1 Eylül 1895) HMG'nin yazar kadrosundadır; "... 612 sayıyla on üç yıla yayılmış nitelikli ve nicelikli yayı(n) hayatına sahip HMG'nin 'Elif Rasime' imzasıyla yazan Ahmet Rasim bir yana bırakılırsa, Emine Semiye'den sonra telif/tercüme en fazla yazının altına imza atan yazardır" (Bekiroğlu 262). İlk sayılarda şiirleri göze çarpar. Yazarın dergide ilk sayı ile başlayan mektup yayını da bir süre devam eder². Ardından tefrika eser başlığıyla "Armand'dan Klemans'a, Mütercim Nigâr Binti Osman" imzasıyla mektup tarzında yazılmış eseri tefrika edilmeye başlanır (no. 149, 29 Kânunusani 1313/10 Şubat 1898). 1901'de *Safahat-ı Kalp* adı altında yayımlanan eser, HMG'deki bu mektuplardan oluşur. Tefrikada bunların tercüme olduklarına dair notlar olmasına rağmen kitapta böyle bir not yoktur. Üstelik kitabı yayımlayan İbrahim Hilmi, eserin giriş yazısında Şair Nigâr Hanım'ın eserlerini takip ettiğini ve bu mektupları, muharriresinin duygularını bütün içtenliğiyle dile getirdikleri için yayımladığını kaydeder. Hatta iddialı olarak, bunların "Nigâr Hanımefendi'nin bütün eserlerinden üstün olduklarını" söyler (İbrahim Hilmi 4). Mektupların yayınının sona ermesinden birkaç ay sonra Şair Nigâr Hanım'ın HMG'deki yazarlığı sona erer. Bekiroğlu, dergiden ayrılışının yazarın özel hayatıyla ilgili bir sebebe bağlı olacağını ifade eder (264).

Tefrika eserlerde kitaplaştırılırken yazarları tarafından değişiklikler yapılabilmektedir. Nitekim Ahmet Rasim'in bu araştırmaya da konu olan *Kitabe-i Gam*'ında ciddi değişiklikler yapılmıştır; ancak 18 mektuptan oluşan *Safahat-ı Kalp*'le dergide tefrika edilen mektuplar arasında ismi dışında fark yoktur. İsim kitaplaştırılırken eklenmiştir.

HMG mektupların yayımlandığı aralıkta haftalık bir dergidir. Derginin 149-182'nci (33 sayı) sayıları arasında mektuplar tefrika edilirken bazen üç, dört hafta ara verildiği olur. Bu süreçte Nigâr Hanım'ın aynı dergide başka yazıları

¹ Bu araştırmada bundan sonra bu yayın için HMG kısaltması kullanılacaktır. İsmine rağmen bu yayın yazarların kalem tecrübelerinin yayımlandığı, tartışıldığı, kadınlara dair öncelik verilen içeriğiyle dergi literatüründe anıldığı için ondan dergi olarak söz edilecektir.

² "Faziletperver Efendim", no. 1, 19 Ağustos 1311 / 31 Ağustos 1895.

"Oğlum Münir", no. 63, 9 Mayıs 1312 / 21 Mayıs 1896.

"Vefasıarım Efendim, Hemşirem" no. 69, 27 Haziran 1312 / 9 Temmuz 1896.

"Prenses Ratoki'nin Mektuplarından Bir Kısımın Tercümesi", no. 98, 23 Kânunusani 1312 / 4 Şubat 1897.

"Hemşire-i Kemaletperverim Efendim", no. 119, 3 Temmuz 1313 / 15 Temmuz 1897.

görülür. Derginin bir süre başmuharriri olarak da görev yapan yazarın bu mektupları da diğer yazıları gibi genellikle ilk sayfada yer bulur.

Safahat-ı Kalp'ten söz edilen kaynaklarda eserin türünün farklı isimlendirildiği görülür: Köprülü, Murat Uraz, Müjgân Cunbur için eser, mektuplardan oluşmuştur. Kenan Akyüz, Olcay Öner toy, ondan bir gönül hikâyesinin mektup biçiminde verildiği eser, olarak bahsederler. Tahsin Tunalı ise eseri bir roman olarak değerlendirir (Bekiroğlu 288).

Şair Nigâr Hanım üzerine bir monografi hazırlayan Nazan Bekiroğlu, mektup yazma tercihinin pek çok farklı etkiyle açıklanabileceği görüşündedir. Rousseau'nun *Nouvelle Heloise*'i veya bütün eserlerini takip ettiği Ahmet Mithat Efendi'nin *Felsefe-i Zenan*'ı hatta Nigâr Hanım'ın yazdığı dergide Romanya Kraliçesinin *Astera* adlı bir romanı, Fatma Aliye'nin *Levayih-i Hayat*'ı benzer teknikte kaleme alınan eserlerdir. Eserde vak'a ve anlatıcı zayıf olmasına; zaman unsuru, roman sınırlarını zorlayacak kadar ihmal edilmesine rağmen, kişiler ve mekân net olduğu için Bekiroğlu da *Safahat-ı Kalp*'in "mektup tekniğiyle yazılmış roman" özellikleri taşıdığını düşünür. Ancak ardından yazarın kendinin bile bir roman kaleme aldığını fark etmemiş olabileceğini söyler. Bu eserin roman kabul edilmesi hâlinde, vakanın ihmal edilmesinden hareketle, psikolojik bir roman sayılabileceğini de bu değerlendirmeye ekler (Bekiroğlu 288).

Bekiroğlu, *romanda* çok cılız bulunduğu vakayı özetlerken erkek kahraman Arman'ın, ismi verilmeyen bir hastalık sebebiyle bir sahil köyüne gelmesini ve burada Klemans'a mektuplar yazması olarak kaydeder. Olayın ihmal edilmesiyle psikolojik roman arasında ilgiye dikkat çektikten sonra eserde bir psikolojik derinlik ve değişimden söz etmenin de mümkün olmadığını söyler (Bekiroğlu 289). Bu ifadeler Bekiroğlu'nun eseri roman olarak kabul ederken zorlandığı anlamına gelir.

Bekiroğlu, ayrıca bu eserin döneminde romantizm- realizm çatışmasını yansıtan *Süha ve Pervin* (Tevfik Fikret)'e benzediği görüşündedir; ona göre Klemans akılcılığı, Arman da duygusallığı temsil eder. Hatta mektuplarda bir yerde bunu Klemans'ın dolaylı olarak aktardığını söyler. Yazarın eser adına hüküm yerine geçecek cümlesi şudur: "Olgun ya da değil, *Safhat-i Kalb*'i Servet-i Fünûn döneminde yazılmış bir roman olarak düşünmek gerekir" (Bekiroğlu 298). Emel Kefeli de bu eseri mektup tekniğini kullanan romanlar arasında zikreder. Değişen bir ruh durumundan ziyade statik bir durumu yansıttığını söylediği eserin, Arman'ın adını koyamadığı ilişkisini anlattığı görüşündedir (58). Bu değerlendirmeler, eseri teknik açıdan kusurlu da olsa psikolojik bir roman sınıfına dâhil eder.

Kayahan Özgül, "bu tarz" mektupların Ali Kemal'in *Kadın Mektupları* çevirisiyle Türk edebiyatında yaygınlık kazandığı; bunların hem birer hikâye hem de "roman epistolaire"³ olarak okunabilecekleri görüşündedir. Özgül, anlattıklarına örnek oluşturduğunu düşündüğü eserler arasında Nigâr Hanım'ın *Safahat-ı Kalb*'ini de sayar (203).

³ Mektup roman.

Bu farklı yorumların hepsi de kendi içerisinde tutarlıdır. Edebi eserlerde kurguda kullanılan teknikler, farklı noktaları önceleyen okumaların önünü açar. Bu çalışmada, biyografik okumanın Şair Nigâr Hanım'ın bu eserine tür isimlendirmesi adına da yeni bir bakış kazandırılıp kazandırmayacağı sorgulanmaktadır.

Amaç ve Yöntem:

Bilindiği gibi biyografik okumada yazarı anlamak için eseri araç olarak kullanılır veya eseri anlamak/anlamlandırmak için yazarının biyografisinden hareket edilir (Moran 118). Bu çalışmada bir veya iki farklı yazarın biyografisi değil, yazdıkları eserlerin ilişkisi ele alınmakta; ancak eserleri anlamada biyografik malumat da önem taşımaktadır. Diğer yazar Ahmet Rasim'dir ve bu çalışmaya konu eseri *Kitabe-i Gam*'dir. Bu eser, Türk-Latin alfabesine aktarılırken giriş kısmında bu eseri aydınlatmak üzere iki yazara dair gerektiği kadar biyografik bilgi verilmiştir (Topçu 1-19). Şair Nigâr Hanım'ın yazdığı *Safahat-ı Kalp*'e dair ipuçları bu araştırma sırasında da ortaya konmuştur (Topçu 4). Elinizdeki çalışmada ise Şair Nigâr Hanım'ın *Safahat-ı Kalp*'iyle Ahmet Rasim'in *Kitabe-i Gam*'i arasındaki paralellikler üzerinde durulmaktadır. Asıl merak edilen, her iki eserin kurgu değil de gerçek mektuplar olup olmadığıdır. Araştırmada; yazarları edebi eserleri yazmaya yönlendiren sebeplerin tespiti açısından *Safahat-ı Kalp*'in ilgi çekici bir örnek olup olmadığı; Türk kadın yazarlarının yazarlık süreçlerinin o dönemki sınırlı örnekleri arasında bu eserin farklılık oluşturup oluşturmayacağı araştırılmış; biyografik okumaya bu noktaları anlamak niyetiyle müracaat edilmiştir.

Özetle bu, nitel bir çalışmadır ve eserler, kaynaklar; doküman analizi tekniğiyle incelenmiştir. Çalışmada biyografik okumanın eseri ya da eserleri anlamak için yazarların hayatına müracaat yaklaşımı kısmen kullanılmıştır.

Bulgular: İki eserin kesişme noktaları:

Çalışmanın başında Şair Nigâr Hanım'ın *Safahat-ı Kalp* eserinden ana hatlarıyla söz etmek gerekir: Eser toplamda on sekiz mektuptan oluşur⁴. Mektuplar büyük oranda erkek karakter Arman'dan Klemans'a yazılmıştır.⁵ Sonlarda Arman'ın, arkadaşı Jülyen'e yazdığı iki mektup vardır. Mektupların hepsinde Arman'ın Klemans'la ilişkisinden söz edilir. Başta Arman karakteri, muhatabı Klemans'ın yazdıklarına münasip mektup yazamama, ona nasıl hitap edeceğini bilememe endişesinden söz eder. Onun gönderdiği eserin yaralı ruhuna ne kadar iyi geldiğini anlatır. Yazacağı mektuplar sayesinde hayalen onunla sohbet hâlinde olmaktan duyduğu memnuniyeti belirtir, hatta onu bu iletişimden uzaklaştıran

⁴ Kitaplaştırılırken 15 atlanarak 14'ten sonra 16. mektuba geçilir. Dergide yayımlanan mektuplar incelendiğinde kitaba alınanlarla aralarında sadece numaralandırmada bir farklılık olduğu görülmüştür.

⁵ Osmanlıca yabancı isimlerin okunması hep sorun olmuştur. Nigâr Hanım'ın kastı nedir bilinmez ancak ismi Bekiroğlu, Klamaniş diye okurken, Kadın Dergileri Bibliyografyasında Kalamaniş olarak okunduğu görülür, Enis Tahsin Til ise ismi Klemans olarak okur. Nişanyan'ın *Türkiye'de Kişi Adları Sözlüğü*'nde Klemans adı var, diğerleri yoktur. Sözlükteki Klemans ile Osmanlı-Türk alfabesiyle yazılan metindeki (kaf, lam, güzel he, mim, elif, nun, sin) ismi daha uyumlu görülmektedir.

meşguliyetlerden yakınır (1. m⁶, s. 12). Bu ifadelerinden Klemans'ın da ona mektuplar yazdığı anlaşılır; sonraki mektuplarda bunlarda Arman'a iltifatlar, sitemler ettiği; aşktan, sevgiden bahsettiği sezilir. Bazen ara verdiği mektupları için o da Klemans'a sitem eder, ondan farklı hevesler peşinde kendini unutmamasını ister (4. m, s. 25). Zaman zaman birbirlerini anlayışsızlıkla suçladıkları olur (8. m, 11. m). Bütün bu gelgitlere rağmen Arman'ın Klemans'ı hayalinde yaşattığı (11. m, s. 56), erişemeyeceği bir konumda olması dolayısıyla onunla ilişkisini bu şekilde sürdürdüğü anlaşılır.

Arman karakterinin bu mektupları yazma sebebi eserde çok net açıklanmaz:

“Size dehâlet (sığınmak) bedbahtlığımdan değil, esbâbını (sebeplerini) bilmediğim bir incizâb-ı ruhtan (ruh çekiminden) ibarettir. Zaman olur ki bunun sebebini anlayabilmek için bîtab-ı zihn ederim (zihnimi zorlarım), fakat beyhûde, bir ta'ab (zahmet)!” (1. m, s. 11) gibi cümlelerle sebebini bilmediği bir cazibeden söz eder.

Mektuplarda Arman, Klemans'a olan duygularını anlama, anlatma çabası içerisinde; bu konudaki kafa karışıklığını okura yansıtır:

Of, Klemans, acaba yine sevmeye mi başlıyorum? Sana karşı muhabbet, samimiyet, merbûtiyet, takdîr, hayret, istihsân (güzel görme), elhâsıl her şey; lâkin sevda, aşk ve sevda nâmına hiçbir şey hissetmek istemem; ondan ne kadar korkarım bilir misin? Hayır, hiçbir vakit tahmin edemezsin; müthiş bir hastalıktan, hani o memâta (ölüme) hasret bırakan müthiş, müthiş hastalıklar yok mu? İşte onlardan kaçır gibi aşk ve sevda-dan havf ederim (korkarım). Aman Allah için bana gelmesin! Sen benim için o muvakkar (ağırbaşlı), muazzez (saygın), kıymetli, hassâs akrabadan başka hiçbir şey olma! (3.m, s. 22⁷).

Kahraman anlatıcının tereddütlerinin bu şekilde yansıtılması, esere psikolojik bir atmosfer kazandırır. Arman beşinci mektupta duygularını başka ifadelerle anlatmayı dener: “Benim sana karşı olan merbutiyetimde (bağlılığında) zahiriyâta taalluk eden hiçbir şey yok” diyerek açıklamaya başlar; “Senin duygularını tahlil ediyorum zannederken ikimizinkileri de bir vakitte anladım.” [...] “Sen benim enîs-i cânımsın (can dostumsun), senin ruhaniyetin kadar benim lisân-ı dil-i sevda-zedemi (sevda mağduru gönlümün dilini) kim anlar?” (5. m, s. 28) diye sorar. Bu mektuptan kendinin de bir tür aşk acısı çektiği ancak sözünü ettiği aşğın Klemans olmadığını anlaşılır.

Sekizinci mektupta ona olan duygularına dair daha net ifadeler vardır: “Sana karşı olan incizâbımın esbâbını taharrî ettikçe (araştırdıkça), hissiyâtımı tahlil ettikçe, ne garîb muhakemâta düşerim, bilsen. Rûhen, gâye-i hayâlimsin! Hakîkatte ise seni bir çocuğumu sever gibi seviyorum; hissiyâtından müftehir, mes'ûd oluyorum; eğer olsa ve ben de işitsem seyyiâtın (kötülüklerin) beni kahr

⁶ m, mektup yerine kullanılmıştır.

⁷ Araştırmada mektup sayılarıyla kitabın sayfa sayıları birlikte verilmiştir.

edecek, bedbaht olacağım. Bilmem ki şu perişân-ı meâl sözlerle hissiyatımı kıs-men olsun sana efhâm edebiliyor muyum (sezdirebiliyor muyum)?" veya "Seni düşündüğüm zaman nev'iyetini unutuyorum; yalnız bildiğim bir şey varsa o da sanatkârca ömrümün devamı için hâtırası gerekli bir özel varlık olduğundan ibaret" der (8. m, s. 41). Bu üç mektuptan anlaşılan, bir sevgi beyanına karşılık yazılan bu mektuplarda adım adım kendi duygularını açıklama çabasıdır.

Arman, herkes ve her şeye olduğu gibi nefesine de kırgındır, Klemans'a onu manevî bir destek gördüğünü; onun ayrıcalıklı bir dostu olarak kalma isteğini iletir (14.m, s. 76). Bu dostluk vurgusu beşinci, sekizinci mektupta da dile getirilir: "Şu hayat esnasında hassasiyette ve doğru konuşmada kendime denk ancak seni buldum. İnsana muhatabını sevdiiren duygu ortaklığıdır; anlamak, anlaşılmasıdır." Buna rağmen muhatabının onu zaman zaman kayıtsızlıkla suçlamasından rahatsızdır (8.m, s.39) "Anlama, anlamama" eserde bir tartışma başlığıdır. Arman zaman zaman Klemans'a "Siz anlaşılır mısınız?" (1. m, s.11) diye sorsa da bazen "(S)eni anladığımı zannelemekteyim." (8. m, s. 40) der... Metinden karşı tarafın da buna benzer imaları olduğu çıkarılabilir.

Bu mektuplarda konu, zaman zaman sevgiden haberdar olmama, sevgiyi anlamamaya getirilir. Klemans'ın Arman'ı açıkça sevgiden habersiz olmakla suçlamasına karşılık Arman, "(D)ünyada hep onu yaptığını hatta bu yüzden hastalandığını, hayattan beklentisi kalmadığını" söyler. Karşılıksız duyguların zararından söz ederken (6. m, s. 33) hem kendini hem muhatabını ikna etmeye çalışır gibidir.

Klemans'ın onu/ona duygularını anlattığı mektuplarından hem memnundur hem de onlardaki bazı ifadelerden rahatsızdır:

Ben de seninkilerde teferrüste (sezmekte) dûçar-ı tereddüt olduğum bazı mânâyâ tesadüf ettikçe onları serbeser okumak arzusuna galebe edemeyeceğim zannediyorum... Ah! Bu arzu-yı hayalâmûz sevda hakikatle tesâdüüm ettikçe (çarptıktıkça) beni nasıl yere çarpıyor. Sen sevmeyi ulvi elfâz (sözler) ile tarif ediyorsun... (8.m, s. 43).

Klemans, geçmişe yönelik âşıkane yakınmalarını sürdürüp Arman'ı savunma mecburiyetinde bırakırken (16.m, s. 83). Arman'ın siteleri sonrasında cevaplarına bir süre ara verir:

İşte ben de öyle, senden bir ses, bir sadâ-yı rûhanî bekliyorum; bu sevdiğim ufuklara baktıkça oralardan, ta uzaklardan bir aks-ı sadâ-yı pür-ihizâza muntazır bulunuyorum (bekliyorum); şimdi bir ay, tam bir aydır ki ben bu sesten mahrumum, Klemans (4.m, s. 24)

Bütün bu problemlere rağmen Arman'ın kendini anlayacağını düşündüğü tek kişi Klemans'tır; ona sığınmak ister:

Benim hicrandan şikâyet ettiğim zamanlar yok mu zannediyorsun? Hiçbir hâli anlaşılamayan şu kavâid-i felekiyyeye (feleğin kurallarına) karşı ben daima mütefekkirim. Bazen buhran-ı âsâba (sinir krizine) düşerek madume'l ıstıbar (sabırsız) olduğum saatlerde vazîfemi de fedâ ederek sana şitâb eylemek (sığınmak) sevdasına düştüğüm dakikalar çoktur (9.m, s. 47)

Her ikisinin mevcut şartlarda rahatça selamlaşmaları, konuşmaları bile mümkün değildir. Bu durumda çare, bu mektupları sürdürebilmek olur.

Eserde Klemans'ın mektuplarında seçtiği kelimelere, ifade biçimine bolca iltifat vardır: "... (Y)azdıklarımı tekrar ederek okudukça teşrîc-i samimiyetteki (samimi toparlamadaki) iktidarına hayran oluyorum ve şu hâl-i iğbirârımda (kırgınlığımda) bunlara samimiyetten ziyâde kudret manâsını veriyorum" (14. m, s. 79).

Arman'ın bu ilişki dışındaki hayatına dair iz, mektuplarda yok denecek kadar azdır. Sadece hastalığından söz edilir. Hastalığı arttığına bazen bir iki ay mektup okuma ve yazmaya ara verdiğiinden, nöbetlerle geçen bu süreçte zihninin dağıldığından, ancak fırsat bulduğu ilk anda Klemans'ın mektuplarını yeniden okuduğundan, ona yazmak istediğinden bahseder. Eserde hastalığına dair de başka ayrıntı verilmez.

İlerleyen mektuplarda Klemans'ın başkasıyla ilgilenmesi gündeme gelir ve Arman ona bundan duyacağı rahatsızlığı anlatır (9. m, s. 45). Bu süreçte duygularında, o zamana kadar söyledikleri aksine bir sakinme hâli sezilir. Bu, mahremiyet duygularının da kendilerinin de saygınlığını korur. Bunun aksi, bir değer yıkımına sebep olacaktır. Klemans bunu unuttuğunda Arman onu uyarır: "Hâlim azarlamaya lâîyk olmaktan çok af ve merhameti hak eder" (10. m, s. 51).

Klemans'a kendini çaresiz hissettiğinde maziye sığındığını söyler. Bu bölümlerden bir yerlerde karşılaştıkları ve üstü kapalı iltifatlarla konuştuğu anlaşılır (10. m s. 51).

11. mektuptaki "Sükûtum seni müsterih eyleyecekse emret, usûl-i arzun her türlü ihtiyacıma takaddüm eder (önde gelir)!" (s. 58) cümlesinden ilişkinin yeni bir evreye girdiği anlaşılır. Arada geçen bu ifadeye rağmen, sonrasında Klemans'tan uzak kalmanın verdiği üzüntüden söz eder: "Bütün felaket sahillerini hayalen seninle gezip tozuyorum" [...] "kalbim hatırandan ahz-ı sâr eder (öç alır) gibi daima yâdinla meşhûn (dolu)" (13.m, s. 67).

Sonlara doğru Arman'dan Klemans'a yazılan mektupların arasına arkadaşı Jülyen'e yazdığı iki mektup da girer. Birkaç sayı arayla yayımlanan mektuplarda Jülyen'in Klemans'ı da tanıdığı anlaşılır. Arman, arkadaşına yazdığı ilk mektupta da hastalığından ve bitmeyen ıstırabından söz eder. İkinci mektupta, Klemans'ın bir süredir kaplıca için adada olduğunu başkalarından öğrenmekten duyduğu rahatsızlıktan, sonra tesadüfen parkta onunla karşılaştıklarında çok neşeli tavırlarla duygularını belli etmemek için çabaladığından bahseder.

Eserde bir de Klemans'ın bu karşılıklı mektupların dışında kendisini anlatacak bir eser daha yazacağı bilgisi vardır; mektuplarda bu bahis birkaç kez açılır. Yazılanlardan bu tür jestlerin daha önce de yapıldığı anlaşılır:

Beni yazmak mı oh, senin kaleminle yazılmak, yazdıkların kadar güzel olmak! Bak, bunu tahayyül bile beni gâye-i saadete îsal ediyor (ulaştırıyor). Dünyada böyle bir nimete mazhariyet mümkün mü? Bu vaadini unutma, Klemans. Müriüvveten (mutluluğumu görerek) nâmıma ithaf ettiğin o kıymetli yadigârlarına bu lütfunu da zammet (ekle), beni senin o hâme-i

i'cazkârınla (mucizeli kaleminle) okusunlar; heder olmuş bir hayata bir kıymet-i ciddiye izâfe eyle (yakıştır)! (9. m, s. 44).

Belli ki Klemans'ın buna benzer vaatleri daha önce de olmuştur. “Mev'ûd olan (vadettiğin) manzûmeyi niçin göndermiyorsun? Eğer sükûtuma mukabil bunu bir ceza olarak tertîb edersen ikinci günâhın da bu olur.”(8.m, s. 42) Ancak eserde bu vaadin yerine getirildiğine dair bir ipucu yoktur. Arman, son mektupta Klemans'tan bir süredir haber alamadığını ifade eder; o zamana kadar yazdıklarının aksine onun kendisini unutmuş olduğunu duysa rahatlayacağını söyleyerek mektupları bitirir.

Bütün mektuplarda Arman'ın, Klemans'a çok değer verdiği anlaşılrsa da ona duygularını aşk olarak nitelemez. Ortak çevrelerinden gizlenen bu duyguların aralarındaki iletişimi zaman zaman kestiği ve bundan her iki tarafın da rahatsız olduğu bellidir. Son mektuptan bu “bahsi” kapatmak konusunda uzlaştıkları sezilir. Bu Arman'ın mektuplarının sona ermesi demektir.

Yazarken kendi duygularını gözden geçirmesi yazma sebeplerinden biri olabilir. Ancak arkadaşına yazdığı mektuplarda bu hava değişir: “Azizem Jülyen, ben bunu sana iki kelimeyle bildiriyorum. O bu felsefe-i müz'ice (bıktırıcı felsefeyle) ile sahifeler imlâ etmiş. Bende takat yok ki onları tafsîlâtıyla tekrar edeyim” (2. m, s. 86)

Eserin yazıldığı devirde mektup türünde edebi eser yazma temayülünün fazlalığı, bu eseri yorumlamada ihmal edilecek bir husus olmamakla birlikte eserde gerçek mektuplaşma izleri de barizdir. Bunlardan biri, daha önceden yazılan mektuplara cevap olabilecek atıflardır. Mesela şu cümle: “Garip! Mektubunda bir cümle münderic ki aynı meali müfid (yararlı) olarak elfâz-ı sâireyle (başka sözlerle) ben de onu sana yazmıştım. Yolda bulunduğu cihetle henüz manzûrun olmamıştır (görmemiştir)” (13. m, s. 69).

Ahmet Rasim'in mektuplarıyla yukarıda kısa özetle belirtildiği kadarıyla Nigâr Hanım'ın mektupları arasında pek çok bağlantı noktası bulmak mümkündür: Ahmet Rasim *Kitabe-i Gam*'da ilk mektubuna “Senden nefret ediyordum. Seni sevmemeye, beni bin türlü felaketler içinde yaşatan 'sevdâ-yı mâzî'den vazgeçmeğe çalışıyordum. Fakat kâbil mi? Sen buna inanıyor musun? Benim senden geçeceğimi zannediyor musun? Hayır değil mi? Çünkü hissiyatıma senden gayrı vâkıf olan kimse yoktur” cümleleriyle başlar. Tefrika hâlinde yayımladığı mektuplara bir yıl ara verdikten sonra hiç ara vermemiş gibi devam eder. Aradan sonraki ilk mektupta sadece “Eğer sen olsan, sen dinlesen beni idare edecek bir kuvve-i tesliyet bulursun... Fakat sen neredesin?” (Ahmet Rasim 105) ifadeleri dikkate çeker.

Safahat-ı Kalp yayımlanmaya (23 Kânunusani 1313 / 4 Şubat 1898) başlanmadan yaklaşık on gün önceki mektupta (15 Kânunusani 1313 / 27 Ocak 1898) Ahmet Rasim, eserinde muhatabıyla baş başa bir sohbet ortamından söz eder, burada sözü birden kendi duygularına getirdiğinden; “eserine” ikinci bir fasıl açmak, yaşadıklarını ikinci bir defa anlatmak isteğini anlatır. Ancak bu bölümden muhatabının da kendisiyle ilgili bir şeyler yazma hazırlığında olduğu anlaşılır, ondan

kendisine dair bir şey yazmamasını rica eder: “Öyle ya! Ne yazacağım? Ne yazabilirim? Sen onların hepsini biliyorsun.// (...)Bununla beraber anlıyorum ki ben sana karşı bir şey yazabileceğim? Bu sevâd-ı gama(gam karalamalarına) bir ikinci ‘fasl-ı intiha’ açacağım” (15 Kânunusani 1313/27 Ocak 1898, s. 82). “Rica ederim benim hayatıma, bitip fenaya reşide (erişmek) olmağa hazırlanan bu ömr-i bedbahtaneme senin bile şu yakın zamanlarda anlayabildiğin derd-i nihânıma, aşkıma, ah! Seni bir kere daha yeni yeni sevmeye başlayan bu kalb-i rencideme dair bir şey yazma, kimseye söyleme. Zira şaşırıyorum. Seni de şaşırıyorum” (15 Kânunusani 1313 /27 Ocak 1898, s. 83), der. Ahmet Rasim’in bu ifadeleri mecmuuda yayımlandıktan on dört gün sonra HMG’de Nigâr Hanım’ın Arman’dan Klemans’a mektupları yayımlanmaya başlanır.

Ahmet Rasim, bir başka mektupta şöyle yazar: “Bu gece aldığım haber, senin ateşler içinde yandığından ibaret idi. Ben her gün hummâ-yı ıstırap içinde kavruğum için zaman zaman hücum eden nöbetlerin seni ne kadar hırpalayacaklarını hissediyorum” (36). Arman, *Safahât-ı Gam*’da hastalık döneminde nöbetler geçirdiğinden söz eder. Nazan Bekiroğlu, Nigâr Hanım’ın pek çok hastalık çektğini ve melankolisiyle birleşen bu hastalık hâllerini sık sık eserlerinde ifade ettiğini anlatır (149).

Bir defa daha hatırlatmak gerekir ki Ahmet Rasim’in *Malumat*, Şair Nigâr Hanım’ın *HMG*’de yayınları aynı sürede başlamaz. Ancak özellikle Ahmet Rasim’in verdiği aralarla iki eserin kesiştiği yerler ve eserlerin tam da bu bölümlerinde birbirine cevap teşkil eden ifadeler vardır. Aşağıdaki zamanlamasıyla örneklenen cümleler bunların eş zamanlı yazıldığı fikrini destekler. Dikkatli bir göz, bu listeye pek çok şey ilave edebilir; ancak maksat bu eserlerin birbirine cevap niteliği taşımasını ortaya koymaksa verilecek örnekler yeterli olacaktır:

SAFAHAT-I KALB	KİTABE-İ GAM
Zaman olur ki bunun sebebini anlayabilmek için bîtab-ı zihn ederim, fakat beyhûde, bir ta’ab (zahmet)! Siz anlaşılır mısınız? Mektuplarınızı neye benzetiyorum, bilir misiniz? Teşbih pek galîz fakat hakikat: Tesîr-i ateşle bîtab düşen bir şahs-ı mahrûra (içi yanana) bir kadeh buzlu biranın verdiği neşve-i canbahş (can bağışlayan neşe)! (29 Kânunusani 1313 / 10 Şubat 1898, s. 11)	Sükûn!... Fakat ben bu emre tahammül edemeyeceğim. Zaman ilerledikçe başka başka tezahürata maruz bulunuyorum. Onun bilmediği, anlayamadım dediği ruh-ı mustarip bundan ziyade münkeşif olamaz (açığa vurulamaz). (15 Kânunusani 1313 / 27 Ocak 1898, s. 80)
Bu tenahî (tükenme)-yi elemde ne surette demgüzâr olduğumu (vakit geçirdiğimi) ve mektuplarımda tasvîr ettiğim iktirâbı (yakınlaşmayı) mütemâdiyen hissedip etmediğimi soruyorsunuz. (...) kendi kendime ikametgâh-ı münzevîyânem civârında sizi düşünerek, hayatımı anlayabilecek olan yalnız sizinle hasbihâl ederek, bir mübhemiyet-i his içinde dem-güzâr olarak dolaşıyorum, Klemans! (6 Şubat 1313 / 18 Şubat 1898, s. 14)	Fakat sen nerdesin? Ne haldesin? Ne türlü teesürlerle uğraşıyorsun? Nelerle, kimlerle demgüzârsın? Şuna teşekkür ederim ki beni unutmamışsın. Keşke unutsan. (22 Kânunusani 1313 / 3 Şubat 1898, s. 83)
“Ah, Klemans! Okurken, bilerseniz, ne tatlı te’sîrlerle mütehasis oluyorum, ne neşe-medâr tahhasûsât (duygular) ile kendimden geçiyorum	“Kitabe” için güzel mi dedin, sen ondan daha güzelsin. (26 Şubat 1313 / 10 Mart 1898, s. 95)

<p>rûhum bir vecd-i münşiyâne (güzellik) içinde rûhaniyât âleminde puyân oluyor (kendinden geçiyor); fikrimin âsâr-ı edebîye (edebî eserler) nâmına şimdiye kadar her ne istiâb edebildiyse (içine aldıysa) bütün o bedâyi-i şiiyenin zübde-i mehâsiniyle (iyilik özülüyle) iktisâb-ı ciyâdet ettiğine (güzellik kazandığına) hükmediyorum; gözlerim ardınca gidilen bir emel gibi satırları tatlı tatlı takip ettikçe, ah inkitâmı (tükennişini) görmek istemediğim bu elfâz-ı rûhaniyeye bir nihayetsizlik vermek sevdasına düşerek yeniden okuyorum, yine okuyorum; fakat bu hareketimle de ne yaptığımı biliyorum, zîra çocuk değilim...” (6 Şubat 1313/18 Şubat 1898, s. 17)</p>	<p>Ne yaptığımı bilmiyor musun? Fakat o tefsir-i zimeal ne demek istediğini pek güzel anlatıyor. Natika-i hâl senden evvel söylüyor. (...) Ne yaptığımı bilmiyorum, zeminde söylediğin cümleleri ayrı ayrı tahlil ettiriyorum. Emin ol ki sana alısanlar, seni sevenler, seni bir anda anlayanlardır. (19 Şubat 1313 / 3 Mart 1898, s. 91)</p>
<p>“Bu gece yalnız seni düşünmekle kalmadım, aradım, sordum, semâdan, sabâdan cevap bekledim.” (26 Şubat 1313 / 10 Mart 1898, s. 21)</p>	<p>Hakikat! Beni düşünüyor musun? Düşünüyorsan o his ile mi düşünüyorsun? (19 Şubat 1313 / 3 Mart 1898, s. 92)</p>
<p>“Bilsen Klemans, sana bu gün ‘Benim gibi düşünüyor, benim gibi hissediyorsun.’ demek benim için ne büyük bir şeydir.” (26 Şubat 1313 / 10 Mart 1898, s. 20)</p>	<p>Bu hâlimizde bir müşareket (ortaklık) mi var? Hayır. Sen ne düşünüyorsan onu bulmaya çalışıyorum da şaşırıyorum. O satırlar, o cümleler sensiz anlaşılıyor. (19 Şubat 1313 / 3 Mart 1898, s. 92)</p>
<p>“Mektuplarında bazı şikâyetler istişmâm olunuyor (duyuluyor). Sükûndan bahsediyorsun. Beni lüzûmundan ziyâde düşünme. Şiddet-i merbutiyet (bağlılık) kalbi üzer. Ben ise hayatı bir zevk-i daimî sûretinde imrâr etmeyi (göndermeyi) arzu ederim. Sitem ediyorum zannetme. His-siyâtımın bundan ibaret olduğuna emin ol; yalnız hiç hodbin(bencil) olmadığımı itiraf et. Zîra muhakemâtın (yargıların) hepsi perestâne (taparcasına) olsa: “Muhtâc-ı şefkatim, Allah aşkına beni sev.” demeliyim. Görüyorsun ya? Ben ihtiyâcımı senin istirahatüne fedâ etmekten çekinmiyorum. (20 Nisan 1314 / 2 Mayıs 1898, s. 31)</p>	<p>Ben sana bir defa değil iki defa inanmak isterim. Çünkü sen ikincisin, biri hâlâ desais ve iğ-falâtıyla meşgul. Hala meziyet-i laubaliyanesini nazarımda idameye sa’i (çalışan), hâlâ o bildiğin tarzda. hâlâ benim şimdiki sevda-ı muhalasat (iyi dostluk kurma)-perveranemle eğleniyor, beni takip ediyor, sokakta, mesirede bana tesadüf ettikçe yaklaşıyor, sükûtuma kızıyor, hiddetleniyor, credit-i etvârımdan endişnak olarak kendi mağlubiyetine beni ram edemediğine şaşırıyor beni aratıyor, diğeri geçirdiğim hayatı saf, ruh-nevaz tebessümlerle ebediye tevaccühünden düşürerek, aheste aheste tezkkiye-i vicadanıma çalışarak, gösterdiği tarik-i mesaikaranede sebatımı temin ederek, yalnız hatırasına ettiğim hümete binaen iltifatıyla sevindirecek oyalıyor. Bunun için isterim ki söylediklerini bir daha tekrar et. Belki bütün bütün şifayâb olurum da lisan-ı nezaketinin nehyettiği şeylerden tamamıyla mücanebete (korumma) çalışırım. (26 Mart 1314 / 7 Nisan 1898, s. 108)</p>
<p>Heyhât! Ne garip suâl. ‘Sevmedin mi?’ ne demek? Dünyaya geleli ondan başka bir şey yapmadım. (20 Nisan 1314 / 2 Mayıs 1898, s. 31)</p>	<p>Sen hiçbir kimseyi sevmedin mi? Yalnız söylediğini bildiğim halde: -Hayır, der isen bile yine inanmam.”(...) Ben senin nerede olduğunu, ne yaptığını bilecek kadar husul-i vukufa hadim bir hiss-i kablevukua malikim. (2 Nisan 1314 / 14 Nisan 1898, s.109)</p>
<p>İşte ben de öyle, senden bir ses, bir sadâ-yı rûhanî bekliyorum; bu sevdiğim ufuklara baktıkça oralarından, ta uzaklardan bir aks-ı sadâ-yı pür-ihtizâza muntazır bulunuyorum (bekliyorum); şimdi bir ay, tam bir aydır ki ben bu sestem mahrûmum, Klemans. (19 Mart 1314 / 31 Mart 1898, s. 24)</p>	<p>Fakat sen nerdesin? Ben nerelerde, ne ıstıraplar içindeyim? Seni bulmak mateessür, görmeye bende cesaret mefkut (yok). (19 Mart 1314 / 31 Mart 1898, s. 105) Evet seni görmeye hazırlanıyorum. Seni görmeliyim. Sana bir daha evvelce tekrar ettiğim sözleri söylemeliyim. Sükûtumdaki esbab-ı maniyayı anlatmalıyım. (2 Nisan 1314 / 14 Nisan 1898, s. 111)</p>

<p>Son mektubum seni mütesir, mükedder etmiş Klemans. Acaba ondan sonraki hâllerimi tasvîr mümkün olsa idi ne hissedecektin? Demek ki bir ıstırâb velehr-i sâni tasvîre acz-i beşerin mümâna'atî (engellemesi) de bazı kere bir nîmet addolunmalıdır. (14 Mayıs 1314 / 26 Mayıs 1898, s. 39)</p>	<p>Yalnız şunu anlıyorum ki iki aldanış ortasındayım. Biri hayret ve iştiğrakıma, mahv ve helecânıma bakarak muhabbetinin böyle bir me'yusiyet getirdiğine şaşıyor, diğeri uzaktan uzağa seyrederek bir şeyler anlamağa çalışıyor. (9 Nisan 1314 / 21 Nisan 1898, s. 115)</p>
<p>Ah, bu sükût-ı mustarîbâne, sen onun ne demek olduğunu bilirsin, değil mi? O kalb-i hassasın elbette defaatle bu hâle düşmüştür. Ona bir an için ircâ'-i nazar et (dönüp bak), azîzem. Beni hayâlinde bulursun. (14 Mayıs 1314 / 26 Mayıs 1898, s. 38)</p>	<p>Bilmem ki şimdi ne halde olduğumu anlıyor musun? Sükûtun, görünmeyişin beni şüphelendiriyor. (9 Nisan 1314 / 21 Nisan 1898, s. 117)</p>
<p>İki aylık bir ıstırâb-ı müdhîş, bir humma-i medîd (uzun süren humma) ateşinden sonra şu hâl-i nekâhetimde (iyileşme) müterâkim (biriken) mektuplarını dest-i i'zaza (saygıyla ele) alabildim. Evvelkiler beni bahtiyâr etti. Anlaşılmış olmak bahtiyârlığı! Fakat son zamanlardaki iki mektubun, isnâd-ı lâkaydî ettiğin o itâbnamelelerin (azarlamaların) gönülümü üzdü. (25 Haziran 1314 / 7 Temmuz 1898, s. 39)</p>	<p>Benim heyecanlarımdan, ıstıraplarımdan, endişelerimden teessür-yâb olacağıma onları bile ağır ağır piş-i nazar-ı muvahazede bulundurarak bana benim gibi maksadı hayatı kaybetmiş bir avareye talim-i nefis ediyorsun. Bu dersler okuduğum bu mütalalar pek dereşşüt, pek zalimane adeta öldürücü, bir dosttan bir müstemende intikal edemeyecek surette şiddetli vefaamuz, bu çürük kalbe göre dehşetli, hırpalanıp sevilmeğe üzere nazara endaz olan çeşmiraz-ı aşına-i hasrete bigâne. (20 Nisan 1314 / 2 Mayıs 1898, s. 121)</p>
<p>Seni düşündüğüm zaman nev'iyyetini unutuyorum; yalnız bildiğim bir şey varsa o da devam-ı ömr-i sevdakâranem için hâtırısı lâbüt (gerekli) bir mahlûk-ı müstesna olduğundan ibarettir. Bugün bu merbûdiyet bende öyle bir ihtiyac-ı şefîd hükmini almıştır ki senin temas-ı rûhaniyetinden başka hiçbir şey teskin edemez. İşte beni böyle bil, bu yolda düşün, mümkün olduğu kadar kendini bana göster. Üzüntülerle kalb-i nâşikibe (sabırsız kalbe) isnâd-ı bîkaydî etme, günâh olur. (25 Haziran 1314 / 7 Temmuz 1898, s. 41)</p>	<p>Bana öyle geliyor ki her biri ayrı birer ıstıhamnâmedir. Ben ne hissedersen onu yazıyorum. Niye tağyir-i hakikat ederek başka türlü beyanatta bulunayım? Sen vaat-i samimiyet etmedin mi? (30 Nisan 1314 / 12 Mayıs 1898, s. 122)</p>
<p>Ara sıra tevakkuf ettiğiniz (durakladığımız) yerlerde o vazî' bihîn-i sâkitânenle (sessiz soluk alışı verişinle) beni meşmûl-i rikkat ederek (hassasiyet doldurarak) yine ölmeni, ölünceye kadar gitmeni temenni ediyorsun. Dest-bedest-i şevkât olduğumuz halde (ele ele) o selsebîl-i nuraniyi (ışıklı fiskiye) takip ediyoruz. (13 Ağustos 1314 / 25 Ağustos 1898, s. 61)</p>	<p>Eyvah bütün yalan, bütün yalan. Ben mi ölmek isteyeceğim? Ben mi ölümden korkmuyorum? Atiye nazar-ı bedbinane ile bakan ben miyim? Yok. Şimdi en kokak benim. Seni unutmak tehlikesi bence en büyük felakettir. Ölüme tahammül ederim buna mukavemet edemem. (21 Mayıs 1314 / 2 Haziran 1898, s. 130)</p>
<p>Ah, dünyada bir an için olsun mükemmeliyet-i saadet acaba neden mümkün değil? O vecd-i mesûdane esnasında bile yüreğimi bir dest-i âhenin tazyîk ediyor (sıkıyor): Kıskançlık. Bir zaman sonra bir diğeri'nin o elfâz-ı sevdakâraneye muhatap olmak ihtimâl-i hâtırısı beni kahreşliyor. Benden başkasına taalluk eden bir harf, bir nokta helâkimi icâb edecek gibi geliyor. Onu yazmak için benim memâtımı (ölümümü) bekle, ihyâgerdeni (dirilttiğini) ellerinle öldürme! (2 Temmuz 1314 / 14 Temmuz 1898, s. 45)</p>	<p>Acaba bana söylediklerindeki hikmet-i imtizaçıyeyi mukabilen ben sana söyleyebilir miyim? Seni maziden kalma bir hatrının takip ettiğini gördüğüm hissettiğim zaman "kıskançlık" dediğin o his-i muzîç saikasıyla senden başkasına taalluk eden bir nazar, bir teşebbüsün helakimi icâb edecek gibi geliyor. Eğer zaman bu türlü bir inkılabı hâsil edecek olursa o inîtafi o teveccühü ferda-ı memâtıma ta'lik ile diyebiliyor muyum? (23 Temmuz 1314 / 4 Ağustos 1898, s. 151-152)</p>
<p>Aramızdaki safvet-i münasebeti icâb eden hangi hâldir? Bu rabtâ-i derûn ne gibi bir tebeddüle (değişime) uğradı? Tekrar ederdim: Ne gibi bir</p>	<p>Geleyim istediğin zaman o tennezzüh-i şebaneyi ihya edelim. Fakat bana maziden bir şey söyleme. Aştan, rabıtadan, benden bahsetme.</p>

<p>arzu beyan eyledin de red ve işgâl ettim (engelledim)? Tesadüf, mâder-i hadisât ise de tesadüfe talik-i bahtiyarî bir âti-i müstebitten ümid necat(kurtuluş) değil midir? (6 Ağustos 1314 / 13 Ağustos 1898, s. 59)</p>	<p>Yalnız kendinden haber ver. Hale, âtiye taalluk eden efkâr ve mülâhazâtını bildir. Zira seninle serbeser bulunmaktaki neşat ve lezeti mazi ihlal eder, aşk ve rabita karıştırır, ben dağıtırım. Öğle değil mi? Hatta yazdıklarım bile sende asarı keder husûle getiriyor. (2 Temmuz 1314 / 14 Temmuz 1898, s.143)</p> <p>Sualine cevap vermeyeceğim. O bu'diyyet-i münasebeti (ilişkideki uzaklığı), uğradığım o inkılâbâtı sen tahmin et, sen halleyile. Düşün: Bir nakş-ı keder-pezîr şeklinde tayin- imahiyet-i hissiyâta vasıta edindiğim o satırları bir daha oku! (13 Ağustos 1314 / 25 Ağustos 1898, s. 158)</p>
<p>Fakat, ah bu mel'un mülâhaza (lanetli düşünce)! Derhâl teessürât evveliyeyi ta'kip ile kalbimdeki âsâr-ı huzûzu (mutluluk eserlerini) zir ü zember (alt üst) etti. Onun vücûdundan bigâneler (yabancılar) vasıtasıyla haberdâr olayım? Bu fikir ne kadar hatır-şiken (gönül kırıcı)!... Kendisine belediye bahçesinde tesadüf ettim. Huzuru merâret-i kalbiyemi (kalbimin kırgınlığını) kısmen izâle eder (giderir) gibi oldu. Müşahadesiyle (varlığıyla) hâsıl olan (oluşan) fart-ı asabiyetin (aşırı sinirlilik) bende neşe halinde be-dîdar oluyordu (görünüyordu). Güllüp söylüyor, zannederim refakatimdekileri de zevkyâb-i musahebet(arkadaşlığımdan hoşnut) ediyor idim. Lakin nasıl bir neş'e? Bir neş'e ki bana harkuladeliğiyle (olağan olmayışıyla) hiyânet ediyor. İhtimal ki lüzûmundan ziyâde tezâhürüyle serâir-i kalbiyemi (kalbimin sırlarını) yanımdakilere faş ediyor (açıklıyor) idi... (17 Eylül 1314 / 29 Eylül 1898, s. 86)</p>	<p>Fakat birinin çşm-i dikkati bu sahn-i felakette cerihasıyla yanan yalnız beni görüp sevinecek! Ne zararı var? Şevka-i mihnete alışanlardan birinin daha ağzı kapanmış olur değil mi? Tesadüfimde senin de benim de halimi görenlerden biri:</p> <p>-O gülüyor, sen susuyorsun! Dediği zaman biri de:</p> <p>-Tabi değil mi ya! Ya gülmeli, ya ağlamalı! Sükûtta ne çıkar? Diye mukabele etmişti? Şimdiki halimize ne kadar muhafik! Onun için sükût etmemekliğini istirham ederim. (13 Ağustos 1314 / 25 Ağustos 1898, s. 160)</p>

Bu iki eserin okuması sırasında fark edilen örtüşmeler; boşluğa bırakılan soruların diğer eserde bir ölçüde cevaplanması, eserlerde muhatabı belirsiz bırakılan bir tür “sen mi daha mustaripsin ben mi” atışmasının zamanlamasının uyumu nasıl yorumlanabilir? Şüphesiz yazarların tanışıp tanışmadığı bu noktada önemli hâle gelir ve biyografik okuma burada devreye girer. İki yazarın biyografilerinin bu örtüşmeleri açıklayıp açıklamadığına bakmak gerekir:

Nigâr Hanım, beş şiir kitabıyla yaşadığı dönemde ünlenen ender kadın şairlerden biridir. On dört yaşında şiir yazmaya başladığını söyleyen şairin ilk şiir kitabı *Efsûs I*, 1887’de yayımlandığında edebiyat çevresinde oldukça takdir görür. Aile saadetinin büyük bir lütuf olduğunu söyleyen yazarın kendi saadeti uzun sürmez ve mutsuz bir evlilik yaşadığı kişiye iki şans vermesine rağmen umduğunu bulamaz. Baba evine sığınan Nigâr Hanım, çocuklarından ayrılmanın da acısını yaşar. Sağlık problemleri yoğunlaşan şairin özel hayatına dair bazı ayrıntılar, şiirlerine ve *Hayatının Hikâyesi* adlı günlüklerine yansır (Şair Nigâr Hanım 39). Burada anlatılan mutsuzluk, yalnızlık, hastalıktan şikâyetler *Safahat-ı Kalp*’te anlatılanlarla örtüşür. Bekiroğlu da Nigâr Hanım’ın eseri vasıtasıyla dertlerini paylaşarak hafifletmek istediğini kaydeder (274). Şiirleri üzerine bir çalışma yapan Altıkulaç da “Bir yandan sağlık problemleri diğer yandan çocuklarından ayrılmak

zorunda kalması Nigâr Hanım'ın sosyal hayatı bir ihtiyaç gibi algılamasına neden olmuştur" (34) değerlendirmesini yapar. *Safahât-ı Kalp* eserinde de anlatıcının hissiyatı yazarın biyografisindeki hissiyatla neredeyse aynıdır. Arman karakteri, en çok duygularının anlaşıldığını, sesinin duyulduğunu bilmeye ihtiyaç duyar. Kendisine âşık olduğu belli olan Klemans'la yazışmasında kendini can kulağıyla dinleyecek biri/bir dost arayışını dile getirir.

Ahmet Rasim de zamanının meşhur kalemlerinden biridir. Ona yakın pek çok kaynaktaki *Kitabe-i Gam*'daki mektupların Adalı şaire bir hanıma yazıldığına dair cümleler aktarılırken hanımın kimliği belirtilmez (Topçu 4-5). Enis Tahsin Til, 1949'da *Akşam* gazetesinde Ahmet Rasim Bey üst başlığı altında yazdığı yazılarda bu hanımın kimliğini açıklar. "Ahmet Rasim Bey'in *Kitabe-i Gam*, Şair Nigâr Hanım'ın *Safahat-ı Kalp* Eserleri" yazısında, iki yazarın birbirlerini sevmelerine rağmen şartlar dolayısıyla bir araya gelemediklerini ve bahsi geçen eserler vasıtasıyla birbirlerine olan duygularını anlattıklarını iddia eder (Til 160). Bu, Til'in iddiasına yansıyan hâliyle, "iki yazarın aşkı" olarak başkalarını çok ilgilendirmeyen bir ayrıntıyla önce dergilerde tefrika edilen sonra kitaplaştırılan iki eser, konuyu tekrar değerlendirmeyi gerektirir.

Dünya edebiyatı gibi Türk edebiyatında da yazarlar arasındaki aşka, bunlardan mülhem eserlere örnekler vardır. Bunların Türk edebiyatında en yenisi, tekrar gündeme getirileni Ahmet Mithat, Fitnat Hanım mektuplaşmalarıdır (Özalp 2022). Ancak bu son örnekte iki kişi arasındaki mektuplar söz konusudur ve bunları doğal olarak özel hayat alanında değerlendirilmeleri gerekir. Bu çalışmada incelenen eserler, motivasyon yönünden *kurgu* mektuplara benzese de üstü örtülü şekilde kaleme alınmış gerçek mektuplar olma ihtimalleri, onları daha farklı benzerlerinden ayırır.

Ahmet Rasim, *Kitabe-i Gam*'ı mektuplar hâlinde *Malumat*'ta 16 teşrinisani 1311/28 Kasım 1895'te yayımlamaya başlar. Ancak mektuplar art arda sayılarda yayımlanmaz. Bir önceki mektubun üzerinden bazen haftalar, bazen aylar, bazen de yıllar geçer. Son mektup *Malumat*'ta (27 Nisan 1316) 10 Mayıs 1900'de yayımlanır. Nigâr Hanım'ın mektupları 29 Kânunusani 1313-24 Eylül 1314 (10 Şubat 1898- 6 Ekim 1898) tarihleri arasında HMG'de yayımlanır. Ahmet Rasim'in de 12 Mart 1313 (24 Mart 1897) tarihli mektupla ara verdiği tefrikaya 19 Mart 1314 (31 Mart 1898)'te devam etmeye başlamasını mevcut bilgilerle bir tesadüf olarak açıklamak doğru olmaz.

Bekiroğlu, *Safahat-ı Kalp* konusunda tereddütünü şöyle ifade eder:

Safahat-ı Kalp eğer roman değilse nedir? Aşk mektupları. Ama aşk mektupları ise bunların birbirinden bağımsız olması gerekir. Eğer bu mektuplar birbirine bağlı ise ve o bağlar zaman, mekân, şahıs ve vak'a konbinzonunu oluşturuyorsa bu bir romandır. Nigâr Hanım, bir roman yazdığının farkında mıydı? Galiba dönemi gibi kendisi de bunun farkında değildir ve bütün yapmak istediği aşkla dolu bir kalbin safhalarını göstermekten ibarettir... Hemen tümüyle ihmal edilen zaman ve mekân Safahat-ı

Kalp'i bir roman saymamızı elbette engeller. Ama olgun ya da değil, Safahat-ı Kalp'i Servet-i Fünûn döneminde yazılmış bir roman olarak düşünmek gerekir (289-290).

Eserlerin yayın süreçleri de benzerdir; her iki yazar da mektupları önce tefrika edip sonra kitap hâlinde toplar. Ahmet Rasim, tefrikalarını bölümler hâlinde topladıktan sonra ikinci baskıda tek kitap hâline getirir (1922). Her iki eser belli ki edebi eser olarak *kurgulanmış* değildir: Eserlerde sözünü ettikleri ilişkilerin başlangıç hâli ve sonucu yoktur. Mektuplarda aralarda sözü edilen çatışmalar da desteklenmemiştir; eserde yazıldıkları günlerin duygularını aktarmanın ötesinde bir *fikri takip* sezilmez. Kendi devrinin roman örnekleri de düşünüldüğünde bu eserleri roman kategorisine sokmak mümkün değildir.

Safahat-ı Kalp'in karakterlerinde de bir *oturmamışlık* vardır: Klemans'ın kadın, Arman'ın erkek olarak kurgulanması eserde anlatılanlar ve karakterlerin diliyle uyumlu değildir. Her şeyden önce eser bir çeviri ise kadın ve erkek karakterlerin yüz yüze iletişim kurmada toplum baskısından bu yoğunlukta söz etmesi anlaşılır değildir. Özellikle erkek olarak düşünülen Arman'ın baskıyı bu ölçüde vurgulaması daha da gariptir. Eserin sonunda erkek karakterin bir süredir Klemans'tan haber almakta zorlanmasına rağmen rahatça içini döktüğü arkadaşının (Jülyen) kadın olması da çelişkilidir. Arman'ın “Aklım aldanmaya, yaradılışım da aldatmaya mâni. Bundan dolayı benim için kavuşma mutluluğu mümkün değil. İşte bunu bildiğim için yaşamaktan usandım”(7. m), “(S)enin duyguların beni gururlandırıyor ama seni çocuğumu sever gibi seviyorum” “(S)eni düşünürken cinsiyetini unutuyorum” gibi cümleleri kadın duyarlılığına daha yakındır. Arman'ın kendini “vesvese karargâhı (s. 58), hasta, bahtsız” diye nitelerken Klemans'ı “Allah'ın kendi için teselli edici olarak yarattığı” biri (s. 48), “sanatkârca ömrünün devamı için hâtırası gerekli bir özel varlık” (s. 41) “samimiyet sığınağı” (s. 58) olarak tanımlaması; sinir krizleri geçirdiğinde “ona koşmak arzusu” (s. 58) da “kadınsı”dır. Karakterizasyonda kimlikleri değiştirerek saklanma çabası bile kadınsıdır. Ancak bu eserdeki, çağı açısından anlaşılabilir bir “hile”dir. Ahmet Rasim, *Kitabe-i Gam*'da muhatabının bir eser yazma hazırlığında olduğuna ve bunu yapmasının doğru olmayacağına dair ifadelerine (Ahmet Rasim 83) rağmen muhtemel muhatap Nigâr Hanım'ın yine mektuplardan oluşan eserle ortaya çıkması, bir meydan okuma olarak görülebilir.

Roman okuyan kadın karakterler üzerinden bir değerlendirme yapan Gürbilek, “Edebiyat kadının arzusunu kıskırtmakla kalmamış, ona tam anlamıyla bir model de olmuştur.” tespitiyle bulunur. Bu bağlamda “erkek yazar, kadın okur” anlayışını tersine çeviren bir örnek olarak *Safahat-ı Kalp*'i Bovarist kapılımla (Gürbilek 25,26) da açıklamak mümkündür.

Til'in iddia ettiğinin aksine Nigâr Hanım'ın *Safat-ı Kalp*'te yazdıklarına aşk mektupları demek doğru olmaz. Kendine aşkla bağlı birine verilen değer dolayısıyla kendini anlatma çabası denebilir. Kendi bunu “Hayalen de (olsa bir dostla) sohbet hâlinde olmak”, olarak tanımlar. Bu çabanın yazılı bir eserle ifadesi elbette bütün perdeleme çalışmalarına rağmen kayda değerdir. Doğrudan kendi ismi yerine eserlerinde “Osman Bey'in kerimesi Nigâr”, “Nigâr Binti Osman” imzasını tercih etmek (Bekiroğlu 273), kadın yazarın perdeleme çabalarının en somut

kanıtlarından bir diğeri kabul edilmelidir. *Safahat-ı Kalp*, Nigâr Hanım'ın mektuplarını bitirme kararıyla sona erdiği hâlde Ahmet Rasim'in *Kitabe-i Gam*'ı tefrikaya uzun süre devam etmesi de Ahmet Rasim'in perdelemesi olarak düşünülebilir.

Sonuç

Ahmet Rasim'in zengin eser kataloğuna eklenen *Kitabe-i Gam*, sadece kadınların değil erkeklerin de *özel hayatına* dair ayrıntıları *izleri saklayarak* yazma ihtiyacı duyduğunu gösterir. Ahmet Rasim'in mektup ve anı külliyatı içerisinde *Kitabe-i Gam*, bu bilgiler ışığında konumlandırılmalıdır.

Kesişen süreçlerde, açıkça birbirine gönderme sayılabilecek ifadelerle dolu iki eserin (*Kitabe-i Gam* ve *Safahat-ı Kalp*), tanıklıkların da gösterdiği şekilde, *bakışumlu* olarak yazıldığı anlaşılmaktadır. Karşılıklı yazılan bu eserlerin biyografik yönleri ise güçlü değildir. Yani eserlerde iki yazara ait bilinmeyen ve *okuru ilgilendirebilecek* bir malumat yoktur. Ancak her iki yazarın biyografileri, bu eserlerin yazılma sebeplerini açıklamaya kısmen destek olmaktadır. Ahmet Rasim'in büyük aşkla bağlı olduğu *adalı şairenin* Nigâr Hanım olduğu; ona olan duygularını anlatmak için *Kitabe-i Gam*'ı isimsiz kadına yazılan mektuplar olarak yazdığı; Nigâr Hanım'ın aynı tarzda bir cevap olarak *Safahat-ı Kalp*'i kaleme aldığı anlaşılmaktadır. Bundan öteye yorumlar yapmayı destekleyecek biyografik bilgi eserlerde bulunmamaktadır. Nigâr Hanım'ın Ahmet Rasim'e cevaben bir eser verme sebebi, çok net anlaşılmamaktadır. Esere, *Bovarist kapılma*, açısından erken bir örnek, demek için Şair Nigâr Hanım'ın diğer bütün çalışmalarının bu gözle incelenmesi gerekir.

Araştırmanın sorularından biri bu okumaların özellikle *Safahat-ı Kalp*'in türü konusundaki farklı değerlendirmelere açıklık getirip getiremeyeceğiydi. Mektup bütün alt biçimleriyle iletişim amacını önceleyen bir türdür. Bu eserde her hâlükârda iletişimden ziyade bir dışa vurum ihtiyacı gözlenir. Bu ihtiyaç bizi sanat eserine götürür. Öte yandan eserde eksen, karşılıklı olup olmadığı şüpheli duygular; karakterlerin birbirlerine karşı hissettikleridir. Biyografileri, burada anlatılanlara benzer duyguların yazarların ilişkilerini etkilediğini doğrulamaktadır. *Safahat-ı Kalp*'te duyguların anlatımında, bilinç akışı demek için erken dönemde zaman zaman sayıklamayı andıran mantık örüntüsünden uzak bir akış kullanılması; karakterizasyon problemleri, eserin açık bir sona bağlanmaması ve en önemlisi bu eserlerin birbiriyle ilgisi; eseri roman olarak isimlendirmeyi zorlaştırır. Belki bu eserlerin gerçek mektupla edebi eser arasında melez bir tür olarak değerlendirilmeleri gerekir.

Sosyal hayatın içerisinde hareket alanı sınırlı olan kadınların kendi hayatlarından yola çıkarak eserler verdikleri çokça dile getirilmiştir. Kadın yazarların yeni yeni eser vermeye başladığı bir coğrafyada Nigâr Hanım'ın mahremiyeti koruma gayretiyle ciddi gizleme çözümleriyle ortaya koyduğu *Safahat-ı Kalp* ise Türkiye'de kadın yazarların yazma pratiğine dair oldukça farklı bir örnek olarak kaydedilmeye değerdir.

KAYNAKLAR

- Ahmet Rasim. *Kitabe-i Gam*. Hazırlayan Ümmühan Topçu, Altınordu Yayınları, 2015.
- Altıkulaç Demirdağ, Refika. “Edebiyatta Ölüm ve Şair Nigâr Hanım’ın Şiirlerinde İn-tihar Yazımı.” *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c. 29, no. 2, 2020, ss. 28-41.
- Bekiroğlu, Nazan. *Şair Nigâr Hanım Güftesi Garplı Bestesi Şarklı*. Timaş Yayınları, 2014.
- Gürbilek, Nurdan. “Erkek Yazar Kadın Okur.” *Köy Ayna Kayıp Şark*, Metis Yayınları, 2007.
- İbrahim Hilmi. “İfade-i Naşir” *Safahat-ı Kalp*, Kütüphane-i Hilmi, 1317.
- Kefeli, Emel. *Anlatım Tekniği Olarak Mektup*. Kitabevi Yayınları, 2016.
- Moran Berna. *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. Cem Yayınları, Tarihsiz.
- Özgül, Kayahan. *Seke Seke Ben Geldim, Sekmeler I*. Hece Yayınları, 2016.
- Öztürk, Zehra. “Hanımlara Mahsus Gazete.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklope-disi* (DİA), Ek 1. Cilt, 2000, ss. 533-534.
- Şair Nigâr [Hanım] (Nigar Binti Osman). *Safahat-ı Kalp*. Kütüphane-i Hilmi, 1317.
- Şair Nigar [Hanım]. *Hayatımın Hikâyesi*. Ekin Basımevi, 1959.
- Til, Enis Tahsin. *Gazeteler ve Gazeteciler*. Hazırlayan İbrahim Şahin, Cümle Yayın-ları, 2015.
- Topçu, Ümmühan. “Kitabe-i Gam Hakkında.” *Kitabe-i Gam*, 2015, Atınordu Yayın-ları, ss. 1-19.

YAZARLARIN KATKI DÜZEYLERİ: Birinci Yazar %100.

ETİK KOMİTE ONAYI: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

FİNANSAL DESTEK: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.